

ΕΡΑΝΙΣΤΗ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

Ο Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος καὶ κήρυξ τῆς οἰκουμένης, ὁ στύλος, καὶ ὁ ἀσάλευτος πύργος τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησιῶν, ἦτον Ἰουδαῖος, ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμὴν (πρὸς Φιλιππ. γ' 4. 5.), γεννηθεὶς εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας (Πράξ. κα' 39. κβ' 3.), καὶ οὐχὶ εἰς τὰ Γίσχαλα, κώμην τῆς Ἰουδαίας, ἐκ τῆς ὁποίας λέγεται ὅτι νέος ὢν τὴν ἡλικίαν, μετώκησε μετὰ τῶν γονέων αὐτοῦ εἰς τὴν Ταρσὸν· ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται εἰς ἀπλὴν τινα μόνον φήμην, τὴν ὁποίαν πρῶτος διέδωκεν ὁ Ἰερώνυμος, πολὺ ὁμως μεταγενέστερος συγγραφεὺς, ὥστε νὰ ἐπικυρώσῃ αὐτὴν πληρέστατα (α). Ἡ δὲ Ταρσὸς ἤκμαζε τὴν πρῶτην ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα διαφερόντως κατὰ τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν, ὑπερέχουσα ἴσως κατὰ τι καὶ τὰς Ἀθήνας, καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· καθότι εἰς αὐτὴν ἐδιδάσκοντο ἐντελῶς ἡ φιλοσοφία, αἱ ἐλεύθεροι τέχναι, καὶ ἡ λοιπὴ καθόλου ἐγκύκλιος παιδεία, τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ᾔῃ ἐγκρα.

(α) Hieronym. in catalogo scriptt. eccl. v. Paul. « Paulus apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorum, de tribu Benjamin et oppido Judææ Gischalis fuit, quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigravit ».

της, ὅς τις ἤθελε νὰ λέγεται τότε ἀνὴρ πεπαιδευμένος· καὶ ἂν δὲ ἤρχοντο εἰς αὐτὴν χάριν τῶν ἐπιστημῶν ὀλιγώτεροι ξένοι, ἢ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, τοσοῦτον ἐπιμελέστερον ὠφελοῦντο ἐκ τῶν σχολείων αὐτῆς πρὸς ἰδίαν ἑαυτῶν μόρφωσιν οἱ ἐντόπιοι, οὔτινες πρὸς πλειοτέραν ἐντέλειαν ἐξενίτευαν καὶ πολλάκις ἀσμένως (α). Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν πατρίδα αὐτοῦ, τὴν τοσοῦτον κατὰ τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν ἀνθοῦσαν, εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ἐδιδάχθη καὶ ὁ Παῦλος τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν, ἢ καὶ ῥητόρων, καὶ φιλοσόφων, ὡς δύνανται νὰ μαρτυρήσωσι γινώμαί τινες καὶ ἀποφθέγματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν, τὰ ὁποῖα παρενίρει ἐνίοτε ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ (β)·

(α) Στράβ. βιβλ. ιδ.' κεφ. 5. «Τοσαύτη δὲ τοῖς ἐνθάδε ἀνθρώποις
» (τοῖς Ταρσεῦσι) σπουδὴ πρὸς τε φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἄλλην ἐγκύ-
» κλιον ἄπασαν παιδείαν γέγονεν, ὥςθ' ὑπερβέβληνται καὶ Ἀθήνας, καὶ
» Ἀλεξανδρείαν, καὶ εἴ τινα ἄλλον τόπον δυνατὸν εἰπεῖν, ἐνῷ σχολαὶ
» καὶ διατριβαὶ τῶν φιλοσόφων [καὶ τῶν λόγων] γεγόνασιν. Διαφέρει δὲ
» τοσοῦτον, ὅτι ἐνταῦθα μὲν οἱ φιλομαθοῦντες ἐπιχώριοι πάντες εἰσι,
» ξένοι δὲ οὐκ ἐπιδημοῦσι ῥαδίως· οὐδ' αὐτοὶ οὗτοι μένουσιν αὐτόθι,
» ἀλλὰ καὶ τελειοῦνται ἐκδημήσαντες, καὶ τελειωθέντες, ξεντεύουσιν
» ἡδέως, κατέρχονται δ' ὀλίγοι· ταῖς δὲ ἄλλαις πόλεσιν, ἅς ἀρτίως
» εἶπον, πλὴν Ἀλεξανδρείας, συμβαίνει τάναντία· φοιτῶσι γὰρ εἰς
» αὐτάς πολλοὶ, καὶ διατρίβουσιν αὐτόθι ἄσμενοι· τῶν δ' ἐπιχωρίων
» οὐ πολλοὺς, οὔτ' ἂν ἔξω φοιτῶντας ἴδοις κατὰ φιλομάθειαν, οὔτ'
» αὐτόθι περὶ τοῦτο σπουδάζοντας».

(β) Οἶον, πρὸς Κορινθ. Α.' ιε'. 33. «Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμι-
» λία κακά».—εἶναι ἱαμβικὸν τρίμετρον ἀκατάληκτον, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν
ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Σωκράτης ἀποδίδει εἰς τὸν Εὐριπίδην· ὁ
δὲ Ἱερώνυμος, Εὐσεβιος, καὶ Εὐθάλιος, εἰς τὸν Μένανδρον.—Καί, Πράξ.
ιζ'. 28. «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ὡς καὶ
» τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν· Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.
—εἶναι ἡμιεξάμετρον ἐκ τοῦ ἀστρονόμου Ἀράτου, τοῦ ἐκ Κιλικίας
ποιητοῦ, ἀκμάσαντος τὴν γ'. πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα. (Ἀράτ.
Φαινόμε. 5. «Ἐκ σοῦ γὰρ γένος ἐσμέν.») —Καί, πρὸς Τίτ. δ. 12.
«Εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης· Κρῆτες αἰὶ ψεύσται, κακά

πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι δὲν ἔλαβε καὶ πλήρη τελειότητα εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν· διότι αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι εὗρισκε δυσκολίαν εἰς τὸ νὰ γράφῃ ἑλληνιστί (πρὸς Γαλάτ. γ'. 11.). Προωρίσθη δὲ ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἔχοντος τὸ δίκαιον τοῦ ῥωμαίου πολίτου (Πράξ. ις'. 37. κβ'. 25 — 28.), νὰ γείνη ῥαββῖνος· ὅθεν καὶ ἀπεστάλη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν καθέδραν τῆς ἰουδαϊκῆς μαθήσεως, ὅπου ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου ῥαββίνου καὶ Φαρισαίου Γαμαλιήλ (Πράξ. κβ'. 3.).

Περὶ δὲ τοῦ *Γαμαλιήλ* τούτου παλὺς πολλάκις γίνεται λόγος εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ταλμουδιστῶν, οἵτινες ἀναφέρουν πάντοτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ σεβασμοῦ, καὶ γενεαλογοῦν αὐτὸν υἱὸν μὲν τοῦ ῥαββίνου Συμεὼν, ἔγγονον δὲ τοῦ γνωστοῦ Χιλλέλ, προεδρεύσαντα τοῦ συνεδρίου ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Τιβερίου, Γαίου, καὶ Κλαυδίου, καὶ ἀποθανόντα δέκα ὀκτὼ ἔτη ὕστερον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Λέγεται δὲ προσέτι περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐπτὰ ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες διὰ τὴν βαθεῖαν αὐτῶν παιδείαν οὐχὶ μόνον *ῥαββῖνοι* ἐκλήθησαν, ἀλλ' ἤξιώθησαν ἔτι καὶ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ *ῥαββάν*. Καὶ τῶνόντι, ἂν θέλωμεν νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν μετρίων καὶ ἐπεικῶν αὐτοῦ φρονημάτων, τὰ ὁποῖα ἐξέφρασε περὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εὐρίσκομεν αὐτὸν ἄνδρα, ὑγιὲ νοῦν, καὶ μεγάλην πείραν τοῦ κόσμου ἔχοντα· διότι περὶ

» θηρία, γαστέρες ἀργαί ». — εἶναι ὁλόκληρον θαυτικὸν ἐξάμετρον ἐκ τοῦ Ἐπιμενίδου Κρητός. Παρβλ. Σωκράτ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. γ'. κεφ. 46. « Εἰ δέ τις ἡμᾶς βιαίως ταῦτα λέγειν νομίζει, σκοπησάτω, ὅτι ὁ » Ἀπόστολος οὐ μόνον οὐ κωλύει μανθάνειν ἑλληνικὴν παιδείαν, ἀλλὰ » γὰρ φαίνεται καὶ αὐτὸς μὴ ἀμελήσας αὐτῆς, ἐνεκεν τοῦ γινῶναι πολλὰ » τῶν εἰρημένων τοῖς Ἑλλήσιν· ἐπεὶ πόθεν ὁρμώμενος, ἔλεγε· Κρῆ- » τες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί, εἰ μὴ τοὺς Ἐπιμενί- » δου τοῦ Κρητός, ἀνδρὸς τελεστοῦ, ἀνεγνώκει χρησμούς· ἢ πόθεν » ἐγνώκει τὸ, Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, εἰ μὴ τὰ φαινόμενα τοῦ ἀστρο- » νόμου Ἀράτου ἠπίστατο; ἀλλὰ καὶ τὸ, Φθεῖρουσιν ἦθη χρηστὰ ὁμι- » λία κκαί, δείκνυσι μὴ ἀνήκοον τῶν Εὐριπίδου δραμάτων τυγχάνοντα.

τῶν χριστιανῶν συνεβούλευε τοὺς Ἰουδαίους νὰ παύσωσι διώκοντες αὐτοὺς, καὶ νὰ τοὺς ἀφήσωσιν ἡσύχους, προβάλλων, ὅτι, ἂν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἦναι ἔργον ἀνθρώπινον, θέλει καταλυθῇ ἀφ' ἐκυτῆς· εἰ δὲ καὶ εἶναι ἐκ θεοῦ, οὔτε αὐτοὶ θέλουν ἰσχύσει νὰ τὴν καταλύσωσι (Πράξ. ε. 33—40.).

Κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γενικὴν συνήθειαν, καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν γνῶμικόν, ὅτι ὅστις δὲν διδάσκει τὸν υἱὸν αὐτοῦ τέχνην, καθιστᾷ αὐτὸν κλέπτην· ἢ, ὡς σημειοῖ ὁ περιβλεπτός ταλμουδιστής Μωσῆς Μαιμονίδης, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν πεπαιδευμένων μετῆρχοντο καὶ τινα τέχνην, διὰ νὰ μὴ ἔχῃσι τὴν χρεῖαν τῶν ἄλλων (α), ἐδιδάχθη καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν πατριδα αὐτοῦ τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ (β).

(α) Maimonid. in tract. Talmud Tora c. 1. §. 9. «Sapienties plurimi artem aliquam fecerunt, ne aliorum beneficentia indigerent».

(β) Τὴν λέξιν ταύτην ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων ὁ μὲν ἱερός Χρυσόστομος ἐρμηνεύει διὰ τοῦ σ κ η ν ο ρ ῥ ᾱ φ ο ς· ὁ δὲ Θεοδώρητος ταυτίξει αὐτὴν μετὰ τῆς λέξεως σ κ υ τ ο τ ὁ μ ο ς (Θεοδώρητ. Θεραπευτικ. ἐν τῷ προλόγ. «Τοὺς ἀλιέας λέγω, καὶ τὸν σκυτοτόμον, καὶ τοὺς τελῶνας». καὶ, λόγ. ε. «Καὶ νῦν ἅπαντες τῶν φιλοσόφων τοὺς λήρους καταλιπόντες, τοῖς τῶν ἀλιέων καὶ τελωνῶν ἐντροφῶσι μαθήμασι, καὶ τὰ τοῦ σκυτοτόμου συγγράμματα περιέπουσι»· καὶ, λόγ. η. «[ὁ Θεός] ἀλιεῦσι καὶ τελῶναις καὶ σκυτοτόμῳ χρησάμενος ὑπουργοῖς, προσενήνοχε τοῖς ἀνθρώποις τὰ σωτήρια καὶ θεῖα μαθήματα»). ἐκ δὲ τῶν νωτέρων ἐρμηνευτῶν ὁ μὲν Μιχαῆλος Michaelis Einleitung ins N. T. §. 246.) ὑπομνηματίζει, ὅτι ὁ Παῦλος ἦτο μ η χ ᾱ ν ο π ο ι ὂ ς, τοιούτεσι κατασκευαστῇ διαφόρων τεχνικῶν μηχανῶν, ἀπατηθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τοῦ Πολυδεύκου (Ὀνομαστικ. Ἡ. §. 489.), ὅπου ἀνέγνωσε· «τοὺς δὲ μηχανοποιούς καὶ σ κ η ν ο π ο ι ὂ ς ἡ πλᾶτὰ κωμῳδία ὠνόμαζεν».—ἀλλ' ἐνταῦθα, ὡς σημειοῦν οἱ κριτικοί, γίνεται λόγος μόνον περὶ τῶν θεατρικῶν μηχανῶν, καὶ παντάπασιν ἀπίθανον, ἅμα δὲ καὶ ἄτοπον εἶναι νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι ὁ Παῦλος καὶ ὡς Ἰουδαῖος, καὶ ὡς ἀπόστολος, κατεσκεύαζε μηχανὰς

Ἡ κατὰ τὴν μητρόπολιν τῆς Ἰουδαίας ἐξάπλωσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἥτις προώδευε καθ' ἐκάστην γιγαντικώτερον, προσείλκυσε ἀμέσως τοῦ νέου Φαρισαίου Παύλου τὴν προσοχὴν· ὁ πυρῶδης αὐτοῦ χαρακτήρ ἠρέθισεν εὐθὺς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὴν κατὰ ταύτης ἀγανάκτησιν, καὶ ὅλως ἔνθερμος ζηλωτὴς ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καθιερωθείσης διδασκαλίας, δὲν ἐνόμιζεν ἄλλο εὐχρεστότερον εἰς τὸν Θεὸν ἔργον, εἰ μὴ ἡ ἀνιχνεύη πανταχοῦ τῆς νέας θρησκείας τοὺς ὁπαδοὺς, νὰ παραδίδῃ αὐτοὺς εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ νὰ λαμβάνῃ μετοχὴν εἰς τὴν θανάτωσιν αὐτῶν (Πράξ. ἡ. 2. 3. κβ'. 3—5. 19—21. κγ'. 10—12. πρὸς Κορινθ. Α'. ιε. 9. πρὸς Γαλάτ. α. 13. 14. πρὸς Τιμόθ. Α'. α. 12. 13.). Ὁ τοιοῦτος δὲ αὐτοῦ ζῆλος δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· λαβὼν πληρεξουσίους ἐπιστολάς παρὰ τοῦ συνεδρίου, ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Δαμασκὸν, διὰ νὰ καταδιώξῃ καὶ τοὺς ἐκεῖ νεωστὶ εἰς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν προσελθόντας (Πράξ. θ'. 1. 2.). Ἀλλὰ, ἐνῶ ἐπλησίαζε πρὸς τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ, ἐξαίφνης (θαῦμα μέγα!) περιαστράπτει αὐτὸν φῶς οὐράνιον, πίπτει κατὰ γῆς ἀπεσκοτισμένος, καὶ ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἐρωτῶντος αὐτὸν κατ' ὄνομα, διὰ τί γίνεται τηλικαῦτος διώκτης αὐτοῦ, καὶ διατάσσοντος αὐτὸν νὰ εἰέλθῃ εἰς τὴν πόλιν τῆς Δαμασκοῦ,

θεάτρου καὶ σκηνᾶς· ἄλλοι δὲ ἐξηγοῦν, ὅτι τὸ σ κ η ν ο π ο ι ὸς σημαίνει τὸν σ α γ μ α τ ο π ο ι ὸν, τὸν κατασκευάζοντα ἐκ δερμάτων σάγματα· ἄλλοι, ὅτι ὁ Παῦλος ἐξειργάζετο καὶ ἐκ δερμάτων, καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης σκηνᾶς, τὰς ὁποίας μετεχειρίζοντο οἱ περιοδεύοντες τοὺς ἀνατολικοὺς τόπους πρὸς τὴν κατὰ τοῦ ἡλιακοῦ καύσωνος ὑπεράσπισιν· οἱ δὲ πιθανώτερα λέγοντες, ἐρμηνεύουν, ὅτι ὁ Παῦλος ἦτον ὁφάντης, ἡ κατασκευαστὴς ὀθονίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγίνοντο αἱ σκηναί, ἡ τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευαν καὶ εἰς τὰ πλοῖα· διότι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σουίδα, εἰς τὴν Κιλικίαν ἐγεννῶντο πολλοὶ λασιότριχες τράγοι καὶ αἴγες, καὶ ἐκ τῶν τριχῶν αὐτῶν κατασκευάζοντο ὀθόνια, κ ι λ ί κ ι α λεγόμενα. (Σουίδ. ἐν λέξ. Κιλικίος τράγος· «Κιλικίος τράγος, ὁ δασύς· τοιοῦτοι » γὰρ ἐν Κιλικίᾳ γίνονται τράγοι· ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τῶν τριχῶν συντιθέμενα, κ ι λ ί κ ι α καλοῦνται ».)

ὅπου ἔμελλε νὰ μάθῃ, τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ (Πράξ. θ. 3—7.). Ἐνταῦθα εἰς τὴν Δαμασκόν, εἰς τὴν οἰκίαν χριστιανοῦ τινος, καλουμένου Ἀνανίου, ἀφ' οὗ καιροῦ εἶδε τὸ θεῖον ἐκεῖνο ὄραμα, μεταβάλλει ὁ Παῦλος τὸν μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης καταδιωκτικὸν αὐτοῦ ζῆλον εἰς ζῆλον ἄκρον πρὸς τὴν εὐσέθειαν, καὶ ἀφιεροῖ ἑκτοτε πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὸν αὐτὸν ἀκαταπόνητον πόθον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφιερῶσει πρότερον πρὸς τὴν κατάθλιψιν αὐτῆς (Πράξ. θ. 17—23.).

Τὰς πορείας, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ὁ κλητὸς ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τὸ κήρυγμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας εἰς τὰ ἔθνη, διηγείται ὁ πολυχρόνιος συνοδοιπόρος καὶ φίλος αὐτοῦ Λουκᾶς, ὁ εὐαγγελιστὴς, εἰς τὸ δεῦτερον αὐτοῦ σύγγραμμα, τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν ὁποίων περιγράφομεν καὶ ἡμεῖς αὐτὰς διὰ βραχέων ὡς ἐφεξῆς, ὑποσυνάπτοντες καὶ ὅσας μνημονεύει αὐτὸς ὁ Παῦλος εἰς τινὰς ἐπιστολάς. Μετὰ ὀλιγοχρόνιον διατριβὴν εἰς τὴν Δαμασκὸν ἀπέρχεται ὁ Παῦλος εἰς τὴν Ἀραβίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν Δαμασκὸν (πρὸς Γαλάτ. α. 17.). ἄλλ' ἐνταῦθα, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ ἐθνάρχου τοῦ βασιλέως Ἀρέτα, ἐκφεύγει τοὺς διώκοντας, καταβιβασθεὶς εἰς κόφινον διὰ τοῦ τείχους (Πράξ. θ. 23—25. πρὸς Κορινθ. Β. ια. 32. 33.). Ἐπειτα ἐπανακάμψας εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, μετὰ ἔτη τρία ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ ἐπιστροφῆς, γνωρίζεται ἐκεῖ μετὰ δύο ἀποστόλων· μετὰ ταῦτα ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Ταρσὸν· ἐκεῖθεν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου μετὰ τοῦ Βαρνάβα ἓνα ὅλον ἐνιαυτὸν ἐδίδάσκε λαὸν πολύν (πρὸς Γαλάτ. α. 18—22. Πράξ. ια. 25. 26.). Μετὰ δὲ ἐν ἔτος ὕστερον, ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν συνέβη μέγας λιμός, οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀντιοχείας, συλλέξαντες συνεισφοράς τινὰς ὑπὲρ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδελφῶν, ἐπέμψαν αὐτὰς διὰ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα· ὥστε ὁ Παῦλος ἔρχεται ἤδη τὸ δεῦτερον (ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ) εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ (Πράξ. ια. 27—30.). Μόλις δὲ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ προσδιωρίσθη μετὰ τοῦ Βαρνάβα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὸ νὰ

κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη (Πράξ. ιγ' 2. 3.). Ἐκτοτε λοιπὸν ἐπεχείρησεν ὁ Παῦλος ἀνυπερθέτως τὴν πρώτην πρὸς τὸ κήρυγμα ἀποστολικὴν πορείαν, καὶ αἱ κυριώτεραι χῶραι, τὰς ὁποίας κατὰ ταύτην περιῆλθεν, εἶναι· ἡ Σελεύχεια, ἡ Κύπρος, ἡ Πέργη τῆς Παμφιλίας, ἡ Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας, τὸ Ἰκόνιον, ἡ Λύστρα, καὶ ἡ Δέρβη (Πράξ. ιγ' καὶ ιδ') (α)· ἀπὸ τῆς Δέρβης

(α) Σημειώσων δὲ ἐνταῦθα περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀποστόλου ἀπὸ τοῦ Σ α Ὑ λ ο ς εἰς τὸ Παῦ λ ο ς, ὅτι τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων καλεῖ πάντοτε κατὰ τὸ τελευταῖον ὄνομα τὸν Ἀπόστολον ἀπὸ τοῦ χρόνου, ἀφοῦ οὗτος εἰς τὴν Κύπρον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χριτιανικὴν πίστιν τὸν ἀνθύπατον, Σέργιον Παῦ λ ο ν λεγόμενον (Πράξ. ιγ' 6—12.). Ἐντεῦθεν ὁ Ἱερώνυμος, ἱστορῶν τὰ κατὰ τὸν ἀνθύπατον Σέργιον Παῦ λ ο ν, σημειοῖ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἐκλήθη Παῦ λ ο ς ἀπὸ τοῦ ἑθνικοῦ τούτου, τὸν ὁποῖον πρῶτον ὑπέταξεν εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· Hieronym. in catal. v. Paul. « Quum » que primum ad prædicationem ejus Sergius Paulus, pro » consul Cypri, credidisset, ab eo, quod eum Christi fidei sub » jugarat, sortitus est nomen Paulus ». — καὶ, Commentar. in epist. ad Philem. « Diligenter attende, quod hic primum Pauli » nomen incepit. Ut enim Scipio, subacta Africa, Africani » sibi nomen assumsit, et Metellus, Creta insula subjugata, in » signe Cretici suae familiae reportavit; et imperatores nunc » usque Romani Adiabenici, Partici, et Sarmatici nuncupan » tur: ita et Saulus ad prædicationem gentium missus, a primo » ecclesiae spolio proconsule Sergio Paulo victoriae suae trophæa » retulit, erexitque vexillum, ut Saulus e Paulo diceretur ». Πρὸς ταύτην τὴν γνώμην τοῦ Ἱερωνύμου συμφωνεῖ καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος, λέγων (Augustin. Confession. lib 8. c. 4.) « Et ta » men idem ipse minimus apostolorum tuorum, per cujus lin » guam tu ista verba sonuisti, cum Paulus proconsul perejus » militiam debellata superbia, sub leni jugo Christi tui missus » esset, ipse quoque ex priore Saulo Paulus vocari amavit ob » tam magnae insigne victoriae ». Ἀλλ' ὁ θεὸς Χρυσόστομος νομίζει, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος προκηγορεύθη Παῦ λ ο ς, διὰ νὰ μὴ φανῇ μήτε κατὰ τοῦτο ὑποδεέστερος τῶν ἄλλων ἀποστόλων, καὶ

ἐπέστρεψε διὰ τῆς Ἀτταλείας εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (Πράξ. ιδ' 25. 26.). Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν πόλιν ταύτην κατελθόντες αὐστήροί τι-

μάλιστα τοῦ Πέτρου, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέβαλεν ἄλλα ὀνόματα (Χρυσόστομ. Ὁμιλ. α. εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. α' ἵνα » μὴδὲ ταύτη τῶν ἀποστόλων ἔλαττον ἔχη, ἀλλ' ὅπερ ἔσχεν ἐξείρετον » ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσεται, καὶ πλείονος » οἰκειώσεως ὑπόθεσιν λάβῃ.). πρὸς δὲ τὴν δόξαν αὐτοῦ ταύτην ὁμό-
ψηφον ἔχει καὶ τὸν Θεοδώρητον (εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. κεφ. α. « Ἐαυτὸν » Παῦλον καλεῖ, οὐ ταύτην ἄνωθεν παρὰ τῶν πατέρων τὴν προσηγο-
ρίαν δεξάμενος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κλήσιν ταύτης ἀξιώθεις, ὡς Σίμων » Πέτρος, καὶ υἱοὶ βροντῆς οἱ Ζεβεδαίου υἱοὶ, καὶ ὁ Ἰακώβ Ἰσραὴλ, καὶ » Ἀβραὰμ ὁ Ἀβραμ.). καὶ τὸν Θεοφύλακτον (εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. κεφ. α. « Τίνος ἔνεκα ἀπὸ Σαύλου Παῦλος ἐκλήθη; ἵνα μὴδὲ κατὰ » τοῦτο ἐλαττωθῇ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐπικληθέντος Κη-
» ρᾶ, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος, καὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἐπονομασθέν-
» των Βοανεργές, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς.). Ὁ αὐτὸς ὅμως χρυσορρή-
μων Πατὴρ ἀλλαχοῦ (Ὁμιλ. μγ.) ἀναφέρει καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς με-
ταβολῆς τοῦ ὀνόματος τὴν ἐξῆς· « Καθάπερ δεσπότης, οἰκέτην πριά-
» μενος, εἴτα βουλόμενος αὐτὸν διδάξαι τὴν δεσποτείαν, μετατίθησιν » αὐτοῦ τὸ ὄνομα· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐποίησε τότε· καὶ » γὰρ ἐξ αἰχμαλωσίας τὸν Παῦλον ἔλαβε, καὶ προσφάτως ἦν τῇ δε-
» σποτείᾳ ταύτῃ προσελθὼν· διὰ τοῦτο αὐτοῦ μετέβαλε τὴν προση-
» γορίαν, ἵνα μάθῃ κἀντεῦθεν τὴν προσηγορίαν ἐκείνης». — Ἐκ δὲ τῶν
νεωτέρων ἐρμηνευτῶν ὁ μὲν Σουίτκῆρος (Suicer. Thesaur. ecclesiast. Tom II. pag. 649.) ὑπομνηματίζει, ὅτι ὁ Ἀπόστολος ἐκαλεῖτο νη-
πιόθεν Σαῦλος καὶ Παῦλος, κατ' ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα ταῦτα, σημαίνων διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ὅτι ἦτο τὸ γένος Ἑβραῖος, καὶ ἐγεννήθη ἐξ Ἑβραίων· διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι ἐγεννήθη πολίτης Ῥωμαῖος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τὰς Πράξεις λαλῶν περὶ αὐτοῦ, δια-
τρίβοντος εἰσέτι εἰς τὴν Συρίαν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὀνομάζει αὐτὸν Σαῦλον· ὅτε δὲ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἀποστόλου, ἀπελθόντος εἰς τὰ ἔθνη, τὰ μακρὰ ὄντα τῆς Συρίας ἢ Ἰουδαίας, ἀποδίδει εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου, τὸ ὁποῖον ἦτον οἰκειότερον καὶ γνωστότερον εἰς τὰ ἔθνη· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος εἰς τὰς ὁποίας γράφει ἐπιστο-
λάς πρὸς τὰς διαφόρους ἐκκλησίας, τὰς συνισταμένας ἐκ χριστιανῶν τῶν ἐξ ἑθνῶν, μετεχειρίζετο τὸ δεύτερον ὄνομα, οὐδέποτε δὲ τὸ Σαῦ-

νες ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί, ἐδίδασκαν, ὅτι πρὸς σωτηρίαν εἶναι ἀναγκαία ἡ περιτομή, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν εἰς τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ κοινότητα σχίσματα, ἀπεστάλησαν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὅπου ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἀποστολικὴ σύνοδος περὶ τούτου (Πράξ. ιε. 1. 2. πρὸς Γαλάτ. ε. 1.). Ἐπανελθὼν δὲ ὁ Παῦλος ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν πρὸς τὸ κήρυγμα ἀποστολικὴν πορείαν, καὶ κατὰ ταύτην διὰ τῆς Συρίας καὶ Κιλικίας ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Δέρβην καὶ Λύστραν (Πράξ. ις.). ἔπειτα εἰς τὴν Φρυγίαν, Δαλματίαν, Μυσίαν, Βιθυνίαν, Τρωάδα, Μακεδονίαν (εἰς τοὺς Φιλίππους, Ἀμφίπολιν, Ἀπολλωνίαν, Θεσσαλονίκην, Βέροian), Ἀθήνας, (Πράξ. ις. ιζ.), Κόρινθον, καὶ Ἐφεσον (Πράξ. ιη.), ὅθεν διὰ τῆς Καισαρείας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (Πράξ. ιη. 21. 22.). Ἡ δὲ τρίτη πρὸς τὸ κήρυγμα ἀποστολικὴ πορεία τοῦ Παύλου περιλαμβάνει τὰς χώρας Γαλατίαν, Φρυγίαν, Ἐφεσον, Μακεδονίαν, Ἑλλάδα, Φιλίππους, Τρωάδα, Ἀσσον, Μιτυλήνην, Χίον, Σάμον, Τρωγύλλιον, Μίλητον, Κῶν, Ρόδον, Πάταρα, Κύπρον, Τύρον, Πτολεμαῖδα, Καισάρειαν Φιλίππου, ὅθεν ὁ Ἀπόστολος ἀνέρχεται τὸ τέταρτον εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (Πράξ. ιη. 23. κ. 1. 2. 6. 13. 14. 15. καὶ 1. 2. 3. 7. 8. 17.).

Καθ' ὅλας δὲ ταύτας τὰς πορείας ὁ Παῦλος κατεδιώκετο σχε-

λος· τὴν γνώμην δὲ ταύτην, προσθέτει ὁ Σουεϊκῆρος, ἐπικυροῖ καὶ ἡ πρὸ αἰώνων ἐπικρατοῦσα παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις συνήθεια ταῦ νὰ ἔχωσι πολλοὶ δύο ὀνόματα, τὸ μὲν, ἑβραϊκόν, τὸ δὲ, ξένον, ὡς παρατηροῦμεν εἰς τὸν Ἰώσηπον, καὶ εἰς τὰ βιβλία τῶν Μακκαβαίων· ἐντεῦθεν, Ἰωναῖος, Ἀλέξανδρος· Ἰωάννης, Ἀλκιμος· Ὠνίας, Μενέλαος· Ἰωάννης, Ὑρκανός. Ἄλλοι δὲ ἐρμηνεύουν, ὅτι οἱ περὶ τὸν ἀνθύπατον Σέργιον, ἀσυνείηστοι ὄντες εἰς τὸ ὄνομα Σαῦλος, ὠνόμασαν πρῶτοι τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, καὶ οὗτος τὸ διετήρησεν ἔπειτα καὶ εἰς τὸν ἐφεξῆς χρόνον, καὶ καθὼ Ῥωμαῖος πολίτης, καὶ καθὼ μέλλων ν' ἀποδημῇ συνεχῶς εἰς τὰ ἔθνη· καὶ ἄλλοι τελευταῖον λέγουν, ὅτι μετέβαλε τὸ Σαῦλος εἰς τὸ Παῦλος, ταπεινοφρονῶν διὰ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ μεταβολὴν, ὡς ἂν ὠνόμαζεν αὐτὸν μικρόν (Paulus λατινιστὶ σημαίνει τὸν μικρόν).

δὸν ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐθνικῶν, διαφεύγων ὅμως πάντοτε τὰς ἐνέδρας αὐτῶν ποτὲ μὲν διὰ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ συνέσεως, ποτὲ δὲ διὰ τῆς βοηθείας τῶν χριστιανῶν· ἀλλ' εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Ἰουδαίας, τὴν Ἱερουσαλήμ, εὑρηκαν τελευταῖον οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ εὐκαιρίαν νὰ τὸν φυλακώσωσι (Πράξ. κá. 27—34.). Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μετὰ τὴν φυλάκισιν μανθάνει ὁ Παῦλος διὰ τοῦ παιδὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τὸν τρόπον, καθ' ὃν πλειότεροι τῶν τεσσαράκοντα Ἰουδαίων συνώμοσαν νὰ τὸν φονεύσωσι, καὶ μὴνύει τὸ πρᾶγμα ἀμέσως εἰς τὸν χιλιάρχον, ὅστις χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ διατάσσει δύο ἑκατοντάρχους νὰ ἐτοιμάσωσι διακοσίους στρατιώτας, καὶ ἐβδομήκοντα ἱππεῖς, καὶ διακοσίους πρὸς τούτοις φύλακας (δεξιολάβους), καὶ κτήνη, διὰ νὰ κομίσωσι τὸν Παῦλον εἰς τὴν Καισάρειαν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Φήλικα (Πράξ. κγ' 12—25.). Ἐνταῦθα ἀπολογεῖται ὁ Ἀπόστολος ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος· ἀλλ', ἐπειδὴ οὗτος ἤθελε νὰ πληροφορηθῇ ἀκριβέστερον περὶ τοῦ πράγματος, δὲν ἀπαγγέλλει εἰς ἐτὶ οὔτε ἀθωωτικὴν, οὔτε καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, καὶ ἡ δίκη μένει ἐκκρεμῆς (Πράξ. κδ' 1—27.). Μετὰ δύο ἔτη ὕστερον, ὅτε ἦλθεν ἐπαρχος τῆς Συρίας ὁ Πόρκιος Φῆστος, ὁ Παῦλος ἀνακρίνεται πάλιν κατὰ θέλησιν τῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν Καισάρειαν· ἀλλ', ἐπειδὴ κινδυνεύει ν' ἀπαχθῇ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ νὰ λάβῃ ἐκεῖ τέλος ἡ δίκη αὐτοῦ, ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ ἔκκλησιν εἰς τὸν Καίσαρα τῆς Ῥώμης (Πράξ. κé. 7—13.). Ἀποφάσεως δὲ γενομένης ν' ἀποσταλῇ ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Καίσαρα, ἐπιβάς εἰς πλοῖον, ἀφοῦ διὰ τοὺς ἐναντίους ἀνέμους ἐναυάγησεν εἰς Μελίτην, ἀποπλέει ἐντεῦθεν διὰ τῶν Συρακουσῶν, τοῦ Ῥηγίου, καὶ τῶν Ποτιόλων, καὶ φθάνει τελευταῖον εἰς τὴν Ῥώμην, ἐξελθόντων τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἀπίου φόρου καὶ τῶν Τριῶν ταβερνῶν (Πράξ. κζ'—κη. 15.) Εἰς τὴν Ῥώμην διακρατεῖται ὁ Παῦλος, φυλασσόμενος μὲν εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τσαύτης ἐλευθερίας ἀπολαύων, ὥς' ἐδύννατο ν' ἀναστρέφεται ἀκωλύτως μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, νὰ κη-

ρύσση τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ διδάσκη τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Πράξ. κή. 30. 31.).

Ἐνταῦθα καταπαύει ἡ βίβλος τῶν Πράξεων τὴν ἱστορίαν τοῦ Παύλου· αἱ δὲ περαιτέρω τύχαι αὐτοῦ μᾶς εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων. Κατὰ τούτους ἀπελευθερωθεὶς ὁ Ἀπόστολος ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ φυλακῆς, ἐπεχείρησε καὶ ἄλλας προσέτι ἀποστολικὰς πορείας (α)· ἤλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν (β), κατὰ τὸν ὅποιον εἶχε πρότερον σκοπὸν (πρὸς Ῥώμ. ιε. 24.)· ἔπειτα, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὸ ἕκτον, εἰς τὰς Κολοσσάς, τὴν Ἐφεσον, καὶ ἐντεύθεν εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας (γ)· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὴν Νικόπολιν, καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅθεν διὰ τῆς Κορίνθου ἐπιστρέφει τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ῥώμην (δ). Τὴν δευ-

(α) Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. Β' κεφ. 22. «Καὶ Λουκᾶς δὲ, ὁ
» τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων γραφῇ παραδοὺς, ἐν τούτοις κατέλυσε
» τὴν ἱστορίαν, διετίαν ὅλην ἐπὶ τῆς Ῥώμης τὸν Παῦλον ἄνετον δια-
» τρίψαι, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀκωλύτως κηρύξαι ἐπιστημηνάμε-
» νος. Τότε μὲν οὖν ἀπολογησάμενον, αὐθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος
» διακονίαν λόγος ἔχει στείλασθαι τὸν Ἀπόστολον».

(β) Κλήμ. Ῥώμ. ἐπιστολ. Α' πρὸς Κορινθ. §. 5. «Διὰ ζῆλον ὁ
» Παῦλος ὑπομονῆς βραδεῖον ἀπέσχε . . . κῆρυξ γενόμενος ἔντε τῇ
» ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει, τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλα-
» βε, δικαιοσύνην διατάξας ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ τέλος τῆς
» δύσεως ἐλθὼν, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, οὕτως ἀπηλ-
» λάγη τοῦ κόσμου, καὶ τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, ὑπομονῆς γενό-
» μενος μέγιστος ὑπογραμμός». Ὑπὸ τὴν φράσιν ἐπὶ τὸ τέλος
» τῆς δύσεως νοοῦν ἐνταῦθα τὴν Ἰσπανίαν.—Κύριλλ. Ἱεροσολ.
κατήχ. ιζ' §. 26. «Καὶ τὸν ποτε διώκτην, κήρυκα καὶ δοῦλον ἀγα-
» θὸν ἀπειργάσατο ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὲν καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ
» πεπληρωκότα τὸ εὐαγγέλιον, κατηγήσαντα δὲ καὶ τὴν βασιλίδαν Ῥώ-
» μην, καὶ μέχρι Σπανίας τὴν προθυμίαν τοῦ κηρύγματος ἐκτεί-
» ναντα».—Επιφάν. αἰρέσ. κζ'.—Χρυσόστομ. Ὁμιλ. ζ' τῶν εἰς Παῦλ.
—Hieronym. in Jes. XI, 14.—Θεοδώρητ. εἰς τὴν πρὸς Φιλιππ. α. 25.

(γ) Εὐγέν. Βούλγαρ. Ἑκατονταστῆρ. §. 234. σελ. 177.

(δ) Εὐγέν. Βούλγαρ. αὐτόθι, §. 238. 240.

τέραν ταύτην φοράν, καθ' ἣν ὁ Παῦλος διέτριβεν εἰς τὴν Ῥώμην, διηγεῖται ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος (α), ὅτι, ἐπειδὴ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν οἰνοχόον τινα καὶ μίαν τῶν παλλακίδων τοῦ Νέρωνος, ἐφυλακώθη ὑπὸ τοῦ ὠμοῦ καὶ θηριώδους τούτου αὐτοκράτορος, ὀργισθέντος διὰ τοῦτο εἰς ὑπερβολὴν, καὶ ἐφεξῆς, συγχρόνως μετὰ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὑπέστη τὸ μαρτύριον, ἀποθανὼν τὸν διὰ τῆς κατατομίας θάνατον, κατὰ τὸ 67 ἢ 69 σωτήριον ἔτος, ιδ'. δὲ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Νέρωνος (β).

(α) Ὁμιλ. μστ. εἰς τὰς Πράξ. τῶν Ἀποστ.

(β) Παρβλ. Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. Β' κεφ. 22. « Δεύτερον δ' ἐπιδάντα (τὸν Ἀπόστολον) τῇ αὐτῇ πόλει (Ῥώμῃ), τῷ κατ' αὐτὸν »
 » τελειωθῆναι μαρτυρίῳ· ἐν ᾧ δεσμοῖς ἐχόμενος, τὴν πρὸς Τιμόθεον »
 » δευτέραν ἐπιστολὴν συντάττει, ὁμοῦ σημαίνων τὴν τε προτέραν αὐτῷ »
 » γενομένην ἀπολογίαν, καὶ τὴν παρὰ πόδας τελείωσιν. Δέχου δὲ καὶ »
 » τούτων τὰς αὐτοῦ μαρτυρίας· Ἐν τῇ πρώτῃ μού, φησιν, ἀπολογία »
 » οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς »
 » λογισθεῖν· ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' »
 » ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη· »
 » καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος. [πρὸς Τιμόθ. Β' δ' 16. 17.] »
 » Σαφῶς δὴ παρίστησι διὰ τούτων, ὅτι δὴ τὸ πρότερον, ὅπως ἂν τὸ »
 » κήρυγμα δι' αὐτοῦ πληρωθεῖν, ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος, »
 » τὸν Νέρωνα ταύτῃ, ὡς ἔοικε, διὰ τὸ ὠμόθυμον προσειπών. Οὐκ »
 » οὖν ἐξῆς προστέθεικε παραπλήσιόν τι, τὸ, ῥύσεται με ἐκ στόματος »
 » λέοντος· ἐώρα γὰρ τῷ πνεύματι τὴν ὅσον οὐπω μέλλουσιν αὐτοῦ »
 » τελευτήν· διὸ φησιν, ἐπιλέγων τῷ, καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέον- »
 » τος, τό· ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει »
 » εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον, σημαίνων τὸ παραυτίκα »
 » μαρτύριον, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προλέγει γραφῇ, φάσκων· »
 » Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφύστη· »
 » κε. [πρὸς Τιμόθ. Β' δ' 6.] Νῦν μὲν οὖν ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐπι- »
 » στολῆς τῶν πρὸς Τιμόθεον, τὸν Λουκᾶν μόνον γράφοντι αὐτῷ συνει- »
 » ναι δηλοῖ, κατὰ δὲ τὴν προτέραν ἀπολογίαν οὐδὲ τοῦτον· ὅθεν εἰκότως »
 » τὰς τῶν Ἀποστόλων πράξεις ἐπ' ἐκεῖνον ὁ Λουκᾶς περιέγραψε τὸν »
 » χρόνον, τὴν, μέχρις ὅτε τῷ Παύλῳ συνῆν, ἱστορίαν ὑψηλῶς ἡγουμένης. »
 » Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται παρισταμένοις, ὅτι μὴ καθ' ἣν ὁ Λουκᾶς

Ἐτάφη δὲ ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ῥώμης, Ὡστιάς καλουμένης (α), ὅπου ἀνηγέρθη ὑστερον ναὸς, μέχρι τῆς σήμερον διασωζόμενος.

Ἄν ὁ Παῦλος εἶχε γυναῖκα, διαφωνοῦν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες· αὕτως ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος, καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς φαίνονται φρανοῦντες, ὅτι ὁ Ἀπόστολος διῆγεν ἑγγαμον βίον (β).

» ἀνέγραψεν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπιδήμιαν τοῦ Παύλου, τὸ μαρτύριον
 » αὐτοῦ συνεπεράνθη. Εἰκὸς γέ τοι κατὰ μὲν ἀρχὰς ἡπιώτερον τοῦ
 » Νέρωνος διακειμένου, ῥᾶον τὴν ὑπὲρ τοῦ δόγματος τοῦ Παύλου
 » καταδεχθῆναι ἀπολογίαν· προελθόντος δὲ εἰς ἀθεμίτους τόλμας, μετὰ
 » τῶν ἄλλων καὶ τὰ κατὰ τῶν Ἀποστόλων ἐγχειρισθῆναι. — κεφ. 25.
 » Ταύτη γοῦν οὗτος (Νέρων) θεομάχος ἐν τοῖς μάλιστα πρῶτος
 » ἀνακηρυχθεὶς, ἐπὶ τὰς κατὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγὰς.
 » Παῦλος δὴ οὖν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ
 » Πέτρος ὡσαύτως ἀνασκολοπισθῆναι κατ' αὐτὸν ἰστοροῦνται. Καὶ
 » πιστοῦσί γε τὴν ἱστορίαν ἢ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατή-
 » σασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις. — Hieronym. ca-
 » talog. in vita Pauli. « Hic ergo decimo quarto Neronis anno,
 » eodem die, quo Petrus, Romae capite truncatus . . . anno
 » post passionem Domini tricesimo septimo. » — Παρβλ. Εὐγέν.
 » Βούλγαρ. Ἐκατονταετηρ. §. 246.

(α) Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. βιβλ. Β'. κεφ. 25. « Οὐδὲν δ' ἦττον καὶ
 » ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ, Γάϊος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίνον γεγωνὺς ἐπὶ-
 » σκοπον· ὃς δὴ Πρόκλῳ, τῆς κατὰ Φρύγας προϊσταμένῳ γνώμης
 » ἐγγράφως διαλεχθεὶς, αὐτὰ δὴ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἐνθα τῶν εἰ-
 » ρημένων Ἀποστόλων τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατίθεται, φησὶν· Ἐγὼ
 » δὲ τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐάν γὰρ θελήσῃς ἀπελ-
 » θεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὡστίαν, εὐρήσεις τὰ
 » τρόπαια τῶν ταύτην ἰδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν. »

(β) Ἰγνάτ. ἐπιστ. πρὸς Φιλαδέλφ. κεφ. δ'. « Πέτρου καὶ Παύλου
 » . . . καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, τῶν γάμοις προσομιλησάντων. —
 » Κλήμ. Ἀλεξάνδ. στρωματ. Γ'. κεφ. στ'. §. 52. 53. « Πέτρος καὶ
 » Φίλιππος ἐπαυδοποίησαντο . . . καὶ ὁ γε Παῦλος εὐχ ὀκνεῖ ἐν τινι
 » ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζε διὰ

ὁ δὲ Τερτυλλιανός, καὶ ὁ Ἀμβρόσιος, ἢ κάλλιον ὁ συγγραφεὺς τῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ὑπομνημάτων, ὁ φέρων τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμβροσίου, ἀντίκεινται εἰς ταύτην τὴν γνώμην (α).

Πλὴν τῶν δέκα τεσσάρων ἐπιστολῶν (τῆς πρὸς Ῥωμαίους, τῶν πρὸς Κορινθίους δύο, τῆς πρὸς Γαλάτας, τῆς πρὸς Ἐφεσίους, τῆς πρὸς Φιλιππησίους, τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς, τῶν πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, τῶν πρὸς Τιμόθεον δύο, τῆς πρὸς Τίτον, τῆς πρὸς Φιλήμονα, καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους) ἀποδίδονται εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον καὶ τινα ἀπόκρυφα καὶ νόθα ἤδη κριθέντα καὶ κατακριθέντα συγγράμματα, τὰ ἐξῆς·

α.) Τὸ κατὰ Παῦλον εὐαγγέλιον (β).

β.) Αἱ Περίοδοι Παύλου καὶ Θέκλης (γ).

γ.) Αἱ Πράξεις τοῦ Παύλου (δ).

δ.) Τὸ Ἀραβατικὸν τοῦ Παύλου (ε).

ε.) Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Παύλου (ζ).

» τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές· λέγει οὖν ἐν τινι ἐπιστολῇ [πρὸς Κορινθ. Α' θ' 5.] οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι; »

(α) Tertullian. de monogam. c. 8. « Petrum solum invenio »
 » maritum; ceteros cum maritos non invenio, aut spadones
 » intelligam necesse est, aut continentes. — Ambrosiast. ad II
 Corinth. II, 2. « Omnes Apostoli, exceptis Johanne et Paulo,
 » uxores habuerunt. »

(β) Εὐγέν. Ἑκατονταετηρ. σελ. 232.

(γ) Εὐγέν. Αὐτόθι, σελ. 235. 236.

(δ) Εὐγέν. Αὐτόθι.

(ε) Εὐγέν. Αὐτόθι, σελ. 237.

(ζ) Σωζόμεν. ἐκκλ. ιστορ. βιβλ. Ζ' κεφ. 49. « Τὴν δὲ νῦν ὡς
 » Ἀποκάλυψιν Παύλου τοῦ ἀποστόλου φερομένην, ἣν οὐδεὶς ἀρχαίων
 » εἶδε, πλεῖστοι μοναχῶν ἐπαινοῦσιν· ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς βασιλείας
 » ἰσχυρίζονται τινες ταύτην ἠρῆσθαι τὴν βίβλον· λέγουσι γὰρ ἐκ θείας
 » ἐπιφανείας ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας κατὰ τὴν εἰκίαν Παύλου μαρμαρίνην

ζ.) Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου πρὸς τὸν Σενέκαν (α). Εἶναι δὲ αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δέκα τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀπαντήσεων τοῦ Σενέκα πρὸς τὸν Παῦλον, καὶ οἱ λόγοι ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κριτικοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν νοθείαν αὐτῶν, ἃν καὶ ὁ Ἰερώνυμος καὶ ὁ Αὐγουστίνος, ὡς φαίνεται, τὰς ἐνόμισαν ἀληθεῖς, εἶναι οὗτοι· α.) τὸ ὕφος τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἀναγινώσκεται διάφορον παρὰ τὸ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σενέκα· τὸ μὲν τοῦ Παύλου, ἀπεκκλίνειν πολὺ τῆς ἀποστολικῆς ἀξιοπρεπείας· τὸ δὲ τοῦ Σενέκα, βάρβαρον περὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. β.) Λέγεται εἰς αὐτάς, ὅτι κατὰ τὸν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος ἐμπρησμὸν ἐκάησαν μόνον 132 οἰκίαι, ἐνῷ εἶναι βέβαιον, ὅτι μέγα μέρος τῆς πόλεως ἔγεινε τοῦ πυρὸς παρανάλωμα, τουτέστι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Τακίτου, ἐκ δέκα τεσσάρων δήμεων τῆς πόλεως τέσσαρες μόνον ἔμειναν ἀβλαβεῖς, τριῶν αἱ οἰκίαι κατηφανίσθησαν ὅλαι, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπτὰ ὀλίγαι τινὲς διέφυγαν τὰς φλόγας (β). γ.) Ἡ χρονολογία αὐτῶν εἶναι ψευδὴς καὶ ἡμαρτημένη· καθότι μία μὲν χρονολογεῖται ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Ἀπριανοῦ καὶ Καπίτωνος, ὥτινες ὑπάτευσαν πέντε ἔτη πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ· ἄλλη δὲ φέρει τὴν χρονολογίαν τῆς ὑπατείας τοῦ Φρυγίου καὶ τοῦ Βάσσου· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπατείας τοῦ Λεκανίου Βάσσου καὶ Λικινίου Κράσσου συνέβη ὁ

» λάρνακα ὑπὸ γῆν εὐρεθῆναι, καὶ ἐν αὐτῇ τὴν βίβλον εἶναι· ἐρομένον
 » δέ μοι περὶ τούτου, ψευδὴς ἔφησεν εἶναι Κλιξ πρεσβύτερος τῆς ἐν
 » Ταρσῷ ἐκκλησίας· γεγονέναι γὰρ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ πολιὰ τὸν
 » ἄνδρα ἐδείκνυσεν· ἔλεγε δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπίστασθαι παρ' αὐτοῖς
 » συμβάν· θαυμάζειν τε, εἰ μὴ τάδε πρὸς αἰρετικῶν ἀναπέπλασται.» —
 Εὐγέν. Αὐτόθι.

(α) Δ ο υ κ ι ο ν Ἀ ν ν α ῖ ο ν ὀνομαζόμενον, φιλόσοφον, καὶ τραγικῶν ποιητὴν, γεννηθέντα εἰς τὴν Κορδούην τῆς Ἰσπανίας, καὶ παιδαγωγὸν χρηματίσαντά τοῦ Νέρωνος. — Εὐγέν. Ἐκατονταετηρ. σελ. 240.

(β) Tacit. Annal. XV, 40. « Quippe in regiones quatordecim Roma dividitur; quarum quatuor integrae manebant; tres solo tenus dejectae; septem reliquis pauca tectorum vestigia superarent, lacera et semiusta.»

ἐμπρησμός· ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ γράφεται ἀπὸ τοῦ μαρτίου μηνός, ἐνῶ κατὰ τὸν Τάκιτον ὁ ἐμπρησμός ἤρχισε περὶ τὸν αὐγουστον (α).

η.) Εἰς τινὰ χειρόγραφα σώζεται προσέτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολὴ τις πρὸς τοὺς Λαοδικεῖς, τῆς ὁποίας μνημονεύει καὶ ὁ Ἰερώνυμος, προσθέτων ὅμως ῥητῶς, ὅτι ὑπὸ πάντων ἐκσυρίττεται (θ). Τὸ αἷτιον δέ, διὰ τὰ ὁποῖον παρεκινήθησαν τινες νὰ νομίσωσιν, ὅτι ὁ Παῦλος ἔγραψε τοιαύτην ἐπιστολὴν, εἶναι, ὡς σημειοῖ ὁ Θεοδώρητος (γ), ὅτι ὁ Ἀπόστολος κατὰ τὸ τέλος τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῆς συνιστᾷ εἰς τούτους τοὺς χριστιανούς ν' ἀναγινωσθῇ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Λαοδικέων, καὶ ν' ἀναγνώσωσιν αὐτοὶ καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας γραφεῖσκαν (πρὸς Κολοσ. δ. 15. 16.)· ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφοὺς, καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν· καὶ, ὅταν ἀναγινωσθῇ καὶ ὑμῖν ἡ ἐπιστολὴ, ποιήσατε, ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσθῇ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγινώτε. Τὰ γραφόμενα ταῦτα ἔδωκαν, φαίνεται, ἀφορμὴν εἰς τινὰς νὰ ὑπολάβωσιν, ὅτι ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τοὺς Λαοδικεῖς τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς· καὶ ἐντεῦθεν ἐκινήθη ἴσως καὶ ὁ αἰρετικὸς Μαρκίων νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πρὸς Ἑρεσίους ἐπιστολῆς εἰς τὴν πρὸς Λαοδικεῖς (δ). Ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τῶν πλείστων ἐκκλησια-

(α) Tacit. Annal. XV, 41. « Fuere qui annotarent, XIV Kalend. Sextiles principium incendii hujus ortum. »

(θ) Hieronym. in catalog. « Legunt quidam et ad Laodicensis epistolam, sed ab omnibus exploditur. »

(γ) Πρὸς Κολοσ. δ'.

(δ) Tertullian. advers. Marcion. lib. V, c. 41. Praetereo hic
» et de alia epistola, quam nos ad Ephesios praescriptam habemus, haeretici vero ad Laodiconos. — καὶ, c. 17. « Ecclesiae quidem veritate istam ad Ephesios habemus emissam,
» non ad Laodiconos; sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestiit, quasi et in isto diligentissimus explorator. »

στικῶν Πατέρων (Χρυσόστομον, Θεοδωρήτον, Οἰκουμένιου) ἐγράφη ἡ προειρημένη αὕτη ἐπιστολὴ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς Λαοδικεῖς, ἀλλ' ὑπὸ τούτων πρὸς τὸν Ἀπόστολον, ὅστις ἔκρινεν ἀξίαν τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς μεταξὺ τῶν Κολοσσαίων πρὸς οἰκοδομὴν καὶ διδασκαλίαν αὐτῶν.

Τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπατηθέντες πολλοὶ καὶ ἐκ τοῦ ῥήτου τοῦτου τῆς πρὸς Κορινθ. Α' (ε' 9) «Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, ἡ μὴ συναναμίγυσθαι πόρνοις» ἀπεδέχθησαν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος ἔγραψε καὶ τρίτην ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Κορινθίους· ἀλλ', ὡς ὀρθῶς ὑπομνηματίζει ὁ ἅγιος Χρυσόστομος, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολὴ εἶναι αὕτη ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔγραψε τότε, δηλονότι ἡ πρώτη.

Περὶ δὲ τῆς ῥητορείας τοῦ ἀποστόλου Παύλου δὲν θέλει φανῇ ἀνοίκειον, διὰ τὴν ἐξεύρωμεν τὴν ἐκτιμῶμεν αὐτὴν ἀποχωρώντως, καὶ ὑποσυνάψωμεν ἐνταῦθα τρεῖς κρίσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων· δύο μὲν, ἐκ συγγραφέων καὶ Πατέρων τῆς ἐκκλησίας· μίαν δὲ, ἐξ ἀνδρὸς τῆς ἑξω σοφίας. Οὕτως, ὁ μὲν Ἱερώνυμος, ὁσάκις ἀνεγίνωσκε τὸν Ἀπόστολον, ἐνόμιζε, λέγει, ὅτι ἤκουεν οὐχὶ λέξεις, ἀλλὰ βροντὰς καὶ καταπίπτοντας κεραυνούς (α)· ὁ δὲ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀδαμάντινον τεῖχος ὀνομάζει τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων αἰχμαλωτίζει πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ (β)· ὁ δὲ

Παρθλ. Ἐπιφάν. αἰρέσ. μβ'. κεφ. 9. α (Μαρκίων) ἔχει ἐπιστολάς παρ
 » αὐτῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου δέκα, αἷς μόνον κέχρηται. Αἱ δὲ ἐπι-
 » στολαὶ . . . εἰσὶ, πρώτη μὲν πρὸς Γαλάτας . . . ἐβδόμη πρὸς
 » Ἐφεσίους . . . ἔχει δὲ καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖας λεγομένης μέρος.»

(α) Hieronym. epist. 48. ad Pammach. c. 13. «Paulum pro-
 » feram, quem quotiescunque lego, videor mihi non verba
 » audire, sed tonitrua . . . Videntur quidem verba simplicia,
 » et quasi innocentis hominis ac rustici, et qui nec facere,
 » nec declinare noverit insidias, sed quocumque respexeris,
 » fulmina sunt. Haeret in causa, capit omne quod tetigerit,
 » tergum vertit, ut superet; fugam simulat, ut occidat.»

(β) Χρυσόστομ. Περὶ Ἱερωσύν. λόγ. δ'. κεφ. 6. «Ὡς περ γὰρ τεῖ-

γραμματικός, ῥήτωρ, καὶ φιλόσοφος Διονύσιος Λογγίνος, ὁ κατὰ τὴν γ. ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας, δὲν ὀκνεῖ νὰ παραβάλλῃ αὐτὸν πρὸς τοὺς δεινότερους ῥήτορας τῶν Ἑλλήνων (6).

K. K.

- » χος ἐξ ἀδάμαντος κατασκευασθὲν, οὕτω τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκου-
- » μένης ἐκκλησίας τὰ τούτου τειχίζει γράμματα· καὶ καθάπερ τις ἀ-
- » ριστεὺς γενναιοτάτος, ἔστηκε καὶ νῦν μέσος, αἰχμαλωτίζων πᾶν νό-
- » ῥημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ καθαιρῶν λογισμοὺς, καὶ
- » πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· ταῦτα δὲ
- » πάντα ἐργάζεται, δι' ὧν ἡμῖν κατέλιπεν ἐπιστολῶν τῶν θαυμασίων
- » ἐκείνων, καὶ τῆς θείας πεπληρωμένων σοφίας».

(6) Παρὰ Fabric. Bibliotheca graeca, lib. IV. pag. 445.

- « Κορινθίς δ' ἔστω λόγου παντὸς καὶ φρονήματος ἑλληνικοῦ Δημο-
- » σθένης, Λυσίας, Αἰσχίνης, Ὑπερίδης, Ἰσαῖος, Δείναρχος, Δημοσ-
- » θένης ὁ κρίθινος, Ἰσοκράτης, Ἀντιφῶν, πρὸς τούτοις Παῦλος ὁ
- » Ταρσεὺς, ὃν τινα καὶ πρῶτόν φημι προϊστάμενον δόγματος ἀναπο-
- » δείχτου.»